

FIGYELŐ

KOVÁCS VILMOS—BENEDEK ANDRÁS

MAGYAR IRODALOM KÁRPÁT-UKRAJNÁBAN

II.

Az 1945 utáni (szovjet—magyar) irodalom kialakulásának feltételei. A Kárpát-alja területén létrehozott ideiglenes államalakulat: Zakarpatszka Ukrajina 1944 novemberétől 1946 januárjáig állt fenn. Hatalmi szerveinek politikáját — a pozitív szociális átalakítások mellett — két tényező befolyásolta: az ukrán nacionalizmus és a háborús állapotokkal terhelt személyi kultusz. Törvénytelen, diszkreditációs intézkedései jövátéhetetlen károkat okoztak és súlyos csapást mértek a kárpátaljai magyar lakosságra, amelyet amúgy is megtizedelt a háború, a Horthy-rendszer megtonlásai és a közeledő front előli tömeges evakuálás. 1944 végén átmenetileg Ukrajna belső területeire kényszerült az egész felnőtt magyar férfi lakosság, ahonnan csak évek múlva térhetett haza; a magyar középiskolák működése szünetelt — 1944-ben Kárpátalján 10 magyar és 9 ruszin közép- és szakközépiskola, illetve líceum volt —; az 1945 májusában megindult önálló hetilap, a *Munkás Újság* az év decemberében megszűnt, helyébe az ukránból fordított *Kárpáti Igaz Szó* c. napilap lépett. A diszkreditációs politika Kárpátalja 1946 januárjában nyert új státuszába is átöröklődött bizonyos fokig, s csak lassan közelített — egyes területeken — a lenini nemzetiségi politika normái felé.

Az általános enyhülés első jelei 1954—55-ben mutatkoztak, amikor a városokban, majd fokozatosan falun is megnyitották a magyar tannyelvű középiskolákat. Kárpátalján a 68—69-es tanévben 93 magyar iskola volt, ebből — 18 közép-, 58 nyolcosztályos és 17 elemi iskola. A tanulók száma 22 807, a tanítóké 1433. Több magyar faluban orosz és ukrán, helyenként vegyes tannyelvű iskolák is nyíltak. A 37—38-as tanévben itt 121 magyar iskola volt, 16 515 tanulóval. — Az iskolákat a Ragyanszka Skola köztársasági kiadó ungvári szerkesztősége látja el tankönyvvel. — 1963-ban az ungvári egyetemen magyar nyelv és irodalom tanszék nyílt, nappali tagozatára 10, a levelezőre 10—15 hallgatót vesz fel; 1968-tól a jelentkezők anyanyelvükön is felvételizhetnek. Az 1970-ben felvételt nyert diákok 9,4 százaléka magyar nemzetiségű. — 1957-ben indult meg a magyarországi könyvek és folyóiratok behozatala, később a tömeges előfizetés is. — 1965-től önálló napilapként jelenik meg (28 500 példányban) a Kárpáti Igaz Szó. — Az ukránból fordított, hetente háromszor megjelenő *Kárpáton túli Ifjúság* c. területi (megyei), *A Kommunizmus Zászlaja* c. nagyszöllősi kerületi (járási) és a *Kommunizmus Fényei* c. ungvári kerületi lapok 1967-től, a vegyes szerkesztőségű beregszászi kerületi *Vörös Zászló* lényegében 1957-től eredeti anyagot is közöl irodalmi rovatában. — Az ungvári *Kárpáti Kiadó* magyar osztálya 1951-ben adta ki az első szépirodalmi könyvet; 1970-ben 14 kiadványt jelentetett meg 72 ív terjedelemben, ebből 1 szépirodalmi, 4 egyéb és 9 ukránból fordított könyvet. — Minden magyar és vegyes lakosú faluban van köz- és iskolai könyvtár, könyvállományuk fele ukrán és orosz nyelvű kiadvány; a városi közkönyvtáraknak magyar osztályuk is van. — Az ungvári rádióstúdió naponta egyórás műsort sugároz magyar nyelven, ebből 10—15 percnyi önálló anyagot. — Az ungvári tv-stúdió hetente egyszer jelentkezik magyar nyelvű hírekkel, ritkán fil-

mekkel is. — Beregszászban 1953-tól öntevékeny színtársulat működik, 1962-ben Népszínházzá léptették elő, azóta állami támogatást kap.

A 45 utáni állapotok nem adtak lehetőséget a Kárpátalján maradt magyar nemzetközösség szellemi életének a megszervezésére. A 38-as visszacsatolással megszűnt kisebbségi intézmények, érdekvédelmi szervezetek és fórumok nem alakultak újjá. E körülmények készítették arra az 1945—48-ig Ungváron tartózkodó Györy Dezsőt is, hogy elköltözzön Kárpátaljára (itt-tartózkodása idején két verse jelent meg a rövid életű Munkás Újság-ban, ezenkívül lefordította magyarra J. Fučík: A hóhér kötelén c. riportkönyvét stb.). A Munkácson élő Herpay Ferenc 1957-ig — Magyarországra történt áttelepedéséig — semmit sem publikált, de nem jelentek meg a Szlovákiából Ungvárra került újságíró és publicista Sándor László írásai sem. Az ungvári könyvkiadó jórészt fordításos politikai brosrák megjelenetésére szorítkozott, mégis ez volt az egyedüli fórum, ahol adva voltak a potencionális lehetőségek.

A szovjetunióbeli magyar irodalom kialakulása és fejlődése három szakaszra osztható: az 1951—57-ig; az 1957—65-ig tartó és a 65 utáni szakaszra.

1. A kezdetet Balla László (írói álnevének: Bakó László) 1951-ben kiadott *Zengj hangosabban!* c. verskötete jelentette. E kiadvány jelentősége túlnő irodalmi értékén. A megjelenés pozitív tényét csökkenti bizonyos petőfieskedés, álnépi hangszerelés. Történelmietlen felfogást tükröz például jelmondatverssora: „Ezer év óta nem volt itt semmi”. Így önmagát fosztotta meg gyökereitől. Nem jelentett előrelépést két újabb verskötete sem, a *Kitárom karom* (1954) és a *Rohanó évek sodrában* (1956), bár ez utóbbi verstechnikája javult.

Az országos méretű tisztázási folyamat, úgyszintén Balla László és Sándor László kezdeményező-szervező készségének a szüleménye volt a kárpátaljai magyar írók első (és utolsó) antológiája, az 1954-ben kiadott *Új Hang*. Szerkesztéssel megmentett anyaga az új keletű kisebbségi dilettantizmus dokumentuma. Sorsa a jó szándékkal, de művi úton létrehozott „irodalom” életképtelenségét példázza: 31 szerzője közül 15 év alatt hárman jutottak el az első kötetig (s rekedtek ott meg), és csak egy lépett tovább. Lényegében ugyanez mondható el az 1955-ben megjelent *Szovjet Kárpátontúl* c. jubileumi almanachról is, amelyben 29 ukrán és orosz szerző mellett 7 magyar szerepelt. A közös vállalkozások eredményeként még két gyűjteményes kiadvány látott napvilágot: a *Tavaszi napsütés* (1955), amelyben magyar, orosz és ukrán gyermekversek között néhány kárpátaljai írás is helyet kapott; és a *Kárpátontúli elbeszélők* (1956): 7 ukrán, illetve orosz és 4 magyar novellista nem túl színvonalas kiadványa.

Az indulás és az indítás terheit ezekben az években (Sándor László és Szenes László akkori könyvkiadói szerkesztőkön kívül) főként Balla László vállalta és viselte. Nevét itthon nemcsak könyvei idézik és rögzítik, hanem a kezdeti évek nehéz harcái is. A sorsforduló, a vele járó két előjelű megrázkódtatások, a társadalmi átalakulások túlfeszült légköre, a más népekkel való együttélés írott és íratlan normáinak lassú közeledése nem kedvezett az ilyesféle vállalkozásoknak. S mindehhez még hozzájárultak az akkori évek provincializmussal terhelt irodalompolitikai torzulásai: a vulgárisan, vagy rosszul értelmezett pártosság, népiség, közérthetőség stb.

Pályafutásának kezdeti szakaszát az úttörők ismerős sorsa szabta meg. Helyzete azzal bonyolódott, hogy pionír szerepének kettőssége (irodalompolitikus és irodalmár volt egy személyben) kettős kötelezettséget rótt rá.

A számvetés, a felmérés, a rostálás szándéka a *Nyári lángok* c. gyűjteményes kötetében nyilvánult meg (1961), amelybe alig vett fel valamit előző könyveiből. Ez a kötet előrelépést jelentett, de egyben le is zárta Balla költői pályafutását. Következett a prózára váltás időszaka, amit művelődéspolitikai és pedagógiai tárgyú riportfüzetek vezettek be, s ifjúsági regényei segítettek tovább. A váltás értékgyarapodással járt: a más műfaj a tisztulás lehetőségeit kínálta, hozta és inkább meg: is felelt az író alkati tulajdonságainak. Kritikusan egybehangozón megállapították,

hogy az ifjúsági regény az a műfaj, amelyben Balla otthonosan mozog, ugyanis erőssége a közegellenállás megvétele a romantika fegyverével, az ügyes meseszövé, a könnyed stílus. Fogyatékosága az aktualizáló témaválasztás: A „*Juventus—1*” *úrutasai* c. ifjúsági regénye (1963) az úrromantika, *Meddőfelhők* c. (stílusjegyei szerint szintén ifjúsági) regénye (1964) a jehovizmus ellen meghirdetett harc, másik ifjúsági regénye, a *Hídi Pista biciklista* (1968) pedig a vegyipar fellendítéséről hozott határozat jegyében született.

Az első komoly elismerést *Parázs a hóban* c. novelláskötete hozta meg számára. Még itt is kísért ugyan a riportszerűség és az ún. nagy téma felmutatásának szándéka, de már kitapintható az útratalálás is. Nyilvánvalónak látszik, hogy Balla számára nem a történelmi súlyú drámai összecsapások, nem a nyílt porondon zajló élethalharcolok teremtik meg az éltető légkört, hanem ami utánuk jön: a beteljesült drámákat, az elvégeztetett sorsfordulókat követő emlékezés, vizsgálódás, elmélkedés. Ebbe a milióbe a novellista Balla szabadon be tud lépni, itt képes legyőzni a nagy sémák kísértését, az útveszejtő nekibuzdulást, és distanciaérzéke sem hagyja cserben. Mindez — egy-két régebben megírt novellától eltekintve — érvényes *A világóra ketyegése* c. új novelláskötetére is (1970). Legújabb hőseinek világát sem a társadalom hullámverései, vagy mélyáramlatai feszítik, hanem a mindennapok emberi tartása tölti be.

1927-ben született a szlovákiai Pálócon, tisztviselőcsaládban. Egész közéleti szereplése összefügg írói munkásságával. Volt újságíró, kiadói és tankönyvkiadói lektor (fél tucat irodalmi olvasókönyvet is írt a magyar tannyelvű iskolák számára), 1965-ig ő vezette az Ukrajnai Írószövetség helyi tagozatának magyar szekcióját, s jelenleg a Kárpáti Igaz Szó c. napilapot szerkeszti. Több könyve orosz és ukrán fordításban is megjelent.

2. A XX. kongresszussal elkezdődött közéleti tisztulási folyamat Kárpátalját is érintette, ahol az 56-os események egyébként is a magyar lakosság problémáira irányították a figyelmet. Ennek legpozitívabb eredménye, hogy 1957-ben megindult a magyarországi könyvek és lapok behozatala, majd a tömeges előfizetése. Ezzel egyrészt megingott az a hiedelem, hogy a magyar kisebbségnek „kultúrönellátónak” kell lennie, illetve irodalmárainak főként az ukrán és orosz kultúra tolmácsolására kell szorítkozniuk; másrészt a több mint egy évtizedig elzárt és magába zárkozó kisebbség a nemzet új szellemi értékeinek a birtokába juthatott. (Ennél tömegesebb — bár egyoldalú, de igen pozitív — kapcsolatot csak a Magyar Televízió adásainak megindítása teremtetett.) Még két esemény jelezte az irodalom fejlődésében az új szakasz kezdetét: az addig egyedülálló Bakó-Balla után 57-ben ketten is jelentkeztek első kötetikkel: *Szenes László* (elbeszélések, karcolatok) és *Kovács Vilmos* (versek); ezenkívül megjelent a *Kárpáti Kalendárium* első száma. Ez utóbbi azért is fontos, mert 58-ban köztársaságszerte megszüntették az almanachokat (az 58-ban megjelent *Kárpátok* c. almanach volt a kárpátaljai magyar írók utolsó fóruma), így egy évtizeden keresztül a Kalendárium biztosított megjelenési lehetőséget.

Az ötvenes évek második és a hatvanas évek első felének Kárpátalján érvényesülő irodalompolitikája a csoportos indulásokkal szemben inkább a magánvállalkozásoknak adott teret. Új erők jelentkeztek, több műfajban is. Az 57—64 közötti években — a már említett Szenes Lászlón (két elbeszéléskötet) és Kovács Vilmoson (három verseskötet) kívül — *Kecskés Béla* és *Sütő Kálmán* egy-egy verseskötetet, *Csengeri Dezső* egy elbeszéléskötetet, *Osvát Erzsébet* két gyermekverskötetet, Balla László egy verses- és egy gyermekverskötetet, két riportfüzetet és két ifjúsági regényt adott ki.

A kiadványok számbeli szaporodása és műfaji gazdagodása módot ad a vizsgálódásra: hogyan használta ki ez a bontakozó irodalom a kisebbségi viszonyok között meglevő lehetőségeket, és mit mondott akkor, amikor már tanúja volt a szovjet új hullám tetőzésének, a magyar és töredékesen a világirodalom eredményeinek is. Az elkötelező szűkebb közösség társadalmi gyökerű problémáinak a megfogalmazására kétségkívül a próza lett volna a legalkalmasabb. A megjelent hét

próza kiadvány közül azonban hatban nyoma sincs ilyesfajta szándéknak. Kivételnek bizonyos tekintetben csak Szenes László *Hajnatra kitisztul* c. második elbeszélését számít, amelyben — csakúgy mint Szenes későbbi publikációiban — már felvillannak a valóságérzet jelei.

Szenes László 1921-ben született a szlovákiai Homonnán. Fiatalon került a munkásmozgalomba, az ungvári gimnázium 8. osztályát végezte, amikor letartóztatták és Buchenwaldba internálták. Szabadulása után a *Munkás Újság* belső munkatársa volt, utána a beregszászi *Vörös Zászló* c. járási lapot szerkesztette, majd az ungvári könyvkiadó magyar osztályának az élére került, s mint ilyenre hivatalból is irodalomszervező szerep hárult. 1959—64 között irodalmat tanított az ungvári magyar középiskolában, utána az önállósított Kárpáti Igaz Szó pártélet, később irodalmi rovatvezetője lett. A koncentrációs táborokban szerzett élményanyaga táplálta, munkaköre segítette irodalmi ambícióit. 1957-ben jelent meg első elbeszélés- és karcolatgyűjteménye *Sóvirágok* címmel. Írásaira rányomta bélyegét a szematizmus.

Újabb elbeszélés-kötete: a *Hajnatra kitisztul* csak 1963-ban látott napvilágot. Az erősen szerkesztett kötet két fő témája: a fasiszta haláltáborok megidézése, s a kispolgári és szocialista erkölcsi normák ütköztetése. Az első témakörbe tartozó írások fogyatékosága, hogy a borzalmak ecsetelésével akarnak hatást kelteni, nem mentesek az érzélgősségtől és nem vezetnek el a fasiszta lélektanáig. A kispolgár és a szocialista embertípus szembeállítás sem drámai, a vulgárisan fekete és ideálisan fehér színnel felvázolt figurák között nincs igazi konfliktus, s a köztük mesterségesen teremtetett távolság csak moralizálásra ad lehetőséget. Felbukkan azonban az olyan negatív típus is, amely nem feltétlenül a múlt csökevénye, amelynek boldogulását az új társadalmi rend segíti, szándéka ellenére. E jelenség vizsgálásáig Szenes nem az 1965-ben kiadott kötetében jutott el (*Kiszakított lapok, Négy novella*), hanem az 1958-ban elkészült, a személyi kultusz kárpátaljai torzításait vizsgáló *Parttalan áradás* c. regényében, amelynek megjelentetését azonban a kiadó már nem vállalhatta, és az 1970-ben kiadásra került *Fej vagy írás* c. új novelláskötetében. Válogatott elbeszélései orosz fordításban is megjelentek. Írásai elkerülték a kritika figyelmét.

3. A 65-ös év fordulópontot jelentett az ország életében. Megindult a pártéletben és államvezetésben fennállt szubjektivisták gyakorlat megváltoztatása, ennek kapcsán az irodalompolitika is revidálta az új hullámnak a társadalmi vívmányok átértékelésére irányuló törekvéseit. E mindmáig zajló, lehetőségmeghatározó folyamat új utak keresésére készítette a kárpátaljai magyar irodalmat is.

Emellett, ugyancsak 1965-ben egyszerre több olyan esemény is történt, amely közvetlenül befolyásolta a kárpátaljai irodalmi élet alakulását. Ekkor önállósították a Kárpáti Igaz Szó-t, s a nagyformátumú napilap 1967-től vasárnaponként irodalmi oldallal jelenik meg.

Ugyancsak 65-ben jelentkezett a zömében egyetemi diákokból álló új költőgárda, amely *Együtt* c. rövid életű kéziratos lapjában kovácsolódott csoporttá. A csoport befogadott soraiba másokat is, akik a realitások talaján, a haladó kárpátaljai hagyományok birtokában, a történelmi ihletésű nemzeti kultúra felől közelítettek. Tagjaiknak felkészültsége és tudatos tenni akarása lehetővé tette számukra, hogy a költészeten kívül szinte valamennyien más műfajokban is eredményesen kísérletezzenek (műfordítás, irodalomtörténet és kritika, néprajzkutatás, publicisztika). A helyi kiadványokon kívül magyarországi lapokban is publikálnak (*Népszabadság, Tiszatáj, Forrás* stb.). Tíz költő: Balla Gyula, Balla Teréz, Balogh Balázs, Benedek András, Dupka György, Fábian László, Ferenczi Tihámér, Fodor Géza, Peleskei Jenő és Zselicki József — *Nádparipán* c. antológiája kiadásra vár.

1965-ben jelent meg Kovács Vilmos regénye, a *Holnap is élünk*. A könyv úgy került a köztudatba, mint „a kárpátaljai magyarság regénye”.

Kovács Vilmos* a kárpátaljai magyar líra egyik legfigyelemreméltóbb képviselője. Ő az első a második világháború utáni kárpátaljai magyar irodalomban, akinek sikerült a kisebbségi írórsors természetes és mesterséges korlátait áttörni.

1927-ben született Gáton. 1938–39-ben Beregszászban, majd 1939–45 között Munkácsen élt. Itt a munkácsi kereskedelmiben érettségizett, 1945-ben. Ezt követően a beregszászi terménykészletező vállalat könyvelője, majd egy évig vb-titkár szülőfalujában. 1949-ben újra Munkácsra kerül. Öt évig a munkácsi adóhivatal főreferense (közben a csernovici—lvovi pénzügyi-közgazdasági főiskolán tanul), majd a járási lap (*Prapor Peremohi*) munkatársa. 1958-tól az ungvári *Kárpáti Kiadó* magyar osztályának szerkesztője.

Első verseskötetében (*Vallani kell*, 1957) a szinte még feudális állapotban élő falu történelmi átalakulásának a krónikása. A személyi kultusz évei után az első friss lélegzet mondatja el vele ezeket a verseket. A kezdet viszonylagos nyugalma azonban hamar szertefoszlik. A „Könnyben és vérben fogant új század” társadalmi és politikai feszültsége Kovács Vilmosnál egy didaktikus, mégis emberközpontú költészetet teremt. Ez a költői világgép második kötete (*Tavaszi viharok*, 1959) után, az 1962-ben megjelent *Lázás a Föld*-ben teljesedik ki. Ebben a kötetében már sikerül önmagát adnia: nem ismer el senkit és semmit az igazságon kívül. Az igazságszolgáltató szerepében van jelen társadalmi verseiben, a „nagy pert” álló költő alakja tölti be szerelmes verseit, gondolati lírájában pedig a „költővé lett mágus” vívja testére szabott harcát a Végtelennel.

Versesköteteit egy sokat vitatott regény, a *Holnap is élünk* (1965) követte. Ez a könyv nem (vagy legalábbis nem csupán) a szovjet új hullám múlttal viaskodó, személyi kultusszal szembenező alkotásainak egyike. A *Holnap is élünk* kisebbségi regény. Lényegében ez a könyv hívta fel a magyar irodalmi közvélemény figyelmét a kárpátaljai magyarságra és a kárpátaljai magyar irodalomra.

Következő verseskötete (*Csillagfénynél*, 1968) Kovács Vilmos költői mérlege. Egyszerre jelzi a megismert-meghódított költői világ határait, válságát és a választott út irányát, az új költői világgép körvonalait. A *Csillagfénynél* formai tekintetben is jelentős változást hozott. Az addig szinte kizárólagos szabad vers mellett megjelent a népköltészet formai eszközeire épülő, kötött, dalszerű, epikus hangvételeiben azonban sokszor a balladákra emlékeztető forma. A költői világgép és forma kettőssége mellett a kötet egészére egy szigorú, tudatos költői ars poetica jellemző: a kisebbségi alaphelyzet, valóságérzés, viszonyok és viszonylatok vállalása és megfogalmazása.

A kötet legjobb versei merész, kivételes asszociációkra épülnek. Tudatos, népi szürrealizmus ez. A költő a valóság ismeretlen vonatkozásainak felmutatására törekszik. Ezek a versek a népi látásmódban és formában gyökerező korszerű magyar költészet élvonalába tartoznak, s egy járható, de a költészet eszközeivel még föl nem derített út kezdetét jelentik.

Kovács Vilmos műfordító is (többek között Arsenyev, Gajdar, Korolenko, Sevcsenko műveit fordította magyarra), hazai, valamint a külföldi lapokban kifejtett publicisztikai munkássága ugyancsak ismert. Mint kisebbségi irodalompolitikusi arra törekszik, hogy az „öntörvényei szerint kiértékelt”, a szűkebb haza, a sajátos történelmi helyzetbe került maroknyi közösség és az együttélő népek sorsát megfogalmazó kárpátaljai magyar irodalom „bekerüljön a nemzet szellemi vérkeringésébe”. 1966 óta Kovács Vilmos vezeti az Ukrajnai Írószövetség helyi tagozatának magyar szekcióját. Válogatott verseit orosz fordításban is kiadták. *Volt egyszer két forradalom* c. új regénye 1971-ben jelenik meg a Kárpáti Kiadó gondozásában.

* A Kovács Vilmosról szóló részt Benedek András írta.

A kárpátaljai magyar kisebbség helyzete az adottságaik vagy a körülmények folytán az irodalom második vonulatába szorult írók, költők számontartására is kötelez.

Csengeri Dezső (irodalomtanár) *Fellegomlás* c. elbeszéléskötete 1959-ben jelent meg. Témája a régi és új falu élete, stílusa Szabó Dezső-s, modoros. Műfordítással és tankönyvírással is foglalkozik, színműírással kísérletezik. Ritkán publikál, új írásai nem érik el a Fellegomlás színvonalát. *Mosolygó csillagok* c. elbeszéléskötete kiadásra vár.

Györke Zoltán (újságíró). Egy verseskötete jelent meg *Homokszemek* címmel (1968). A még csiszolatlan szabad verseiben az újságíró szól a világ nagy dolgairól. 1968 óta Magyarországon él.

Horváth Anna (szobrász). *Megtört a csend* c. riportfüzete (1965) Beregszász kulturális életét mutatja be. Gyakran szerepel esztétikai tárgyú cikkekkkel.

Kecskés Béla (tanító) *Izzó paraszak* c. verseskötete (1963) ígéret volt. Azóta publikált verseiben a falusi idill és a világméretű gondok közt elsikkad a költészet. Gyakran közöl sikerült gyermekverseket. Egykötetnyi, új verse kiadásra vár.

Lusztig Károly (újságíró). *Házavatás* c. karcolatkönyve (1968) a falu fejlődéséről ad képet szociográfiai elemekkel. Műfordítással is foglalkozik, magyarra és ukránra fordít. Gyakran publikál glosszát, humoreszket. Újabban novellával is jelentkezik.

Osvát Erzsébet (pedagógus). Két gyermekverskötete jelent meg: *Csivi, csivi, megerkeztünk* (1959) és *Csipkebokor vendéget vár* (1962). 1962 óta Magyarországon él, de a Kárpáti Igaz Szó-ban továbbra is publikál.

Sütő Kálmán (kolhoztag). Első verseskötete (*Lelkeket jöttem venni*, Beregszász 1936) után 1961-ben adták ki újabb kötetét *Kacagó faluvégek* címmel. Erősen Ady-hatású szabad verseiben szólamokkal igyekszik megidézni a paraszti világot. Második kötete után semmit sem közölt.

Szalai Borbála (tankönyvkiadói szerkesztő). *Dongó Dani danája* c. gyermekverskötete nagy példányszámban került magyarországi terjesztésre is, és sikert aratott. Sokat publikál, főleg gyermekverseket.

Publicisztika. Tudományos és pedagógiai irodalom. A kárpátaljai magyar irodalom publicisztikai ága — önálló sajtó hiányában — nem tudott kellőképpen kifejlődni. A propagandaigényeket a fordításos publicisztika volt hivatva kielégíteni, ami viszont igen számottevő. A Kárpáti Igaz Szó önállósítása óta ez a műfaj is felleandult. Önálló kiadvánnyal rendelkező publicisták: *Bihari Sándor* (*Armageddon zsoldosai*, 1962), *Lusztig Károly* (*A szó tanít, a példa vonz*, 1963), *Rotman Miklós* (*Új ember születik*, 1961; *A tűz nem alszik ki*, 1966), *Szikszai Aladár* (*Igazság a református egyházzól*, 1962), *Veress Gábor* (*Térjünk be a könyvtárakba*, 1963; *Meggyözéssel, jó példával*, 1969).

A magyar nyelvű tudományos irodalmat három szerző képviseli: *Petro Lizanec* tanszékvezető docens, a filológiai tudományok kandidátusa (*Ukrán—magyar nyelvi kapcsolatok. A kárpátontúli magyar nyelvjárások anyaga alapján*. Uzshorod 1970). *Alekszandr Rot*, a filológiai tudományok doktora (*A magyar nyelv fejlődése. A magyar—keleti szláv nyelvi kapcsolatok*. Kijev—Uzshorod 1968) és *Váradí Sternberg János*, a történelemtudományok doktora. Utóbbi számos tanulmányt publikált az orosz—magyar és ukrán—magyar kulturális kapcsolatok történetéről. Írásainak jelentősége túlnő az ország határain. E tárgykörből összeállított tanulmánygyűjteménye 1971-ben jelenik meg a Kárpáti Kiadó gondozásában.

A helyi pedagógiai irodalom létrejöttét a kárpátaljai magyar iskolák számára előirányzott sajátos tanterv tette szükségessé (pl. klasszikus és mai magyar, orosz és ukrán irodalom). Tankönyvírók (nyelvtan, irodalmi olvasókönyv, szöveggyűjtemény): *Balla László*, *Csengeri Dezső*, *Drávai Gizella*, *Gortvay Erzsébet*, *Kótyuk István*, *Szalai Borbála*, *Vladimir Mihály*, *Vladimir Piroška*.

Műfordítás. A szovjet kultúra tolmácsolásának szüksége és a kárpátaljai magyar lakosság elzártsága teremtette konjunktúra paradox helyzetet szült: a fordításos po-

litikai kiadványok tömeges megjelenítése mellett megindult az olyan szépirodalmi művek fordítása, amelyek előbb vagy egyidőben magyarországi fordításban is megjelentek, de behozataluk nem volt lehetséges. A műfordítások megjelenítését két kiadó biztosította: az ungvári Kárpáti Kiadó és a Ragyanszka Skola köztársasági tankönyvkiadó ungvári szerkesztősége. Ez utóbbi számos szépirodalmi művet adott ki a fordító feltüntetése nélkül. A Kárpáti és a budapesti kiadók között 1957-ben megindult közös könyvkiadási program keretében évente 15—18 kiadvány jelenik meg Ungváron (orosz és ukrán klasszikusok, mai írók Magyarországon fordított művei) magyarországi, csehszlovákiai és romániai terjesztésre, amiből könyvenként mintegy kétezer példány közvetlenül a kárpátaljai boltokba kerül. Az 1970-ben létrejött megállapodás értelmében a közös kiadásra tervezett ukrán művek fordítását a továbbiakban kárpátaljai műfordítók végzik.

Szervezetek, fórumok, lehetőségek. Az Ukrajnai Írószövetség Kárpátontúli Tagozatának 23 tagja van, közte két magyar: Balla László és Kovács Vilmos. A szövetség a szervezett irodalom formája. A tagozat magyar választmányi tagjára hárul a magyar irodalommal kapcsolatos ügyek intézése: kéziratok megvitatása és kiadásra ajánlása, a klubtevékenység és író-olvasó találkozók szervezése, az irodalmi stúdiók patronálása stb. Kárpátalján két magyar irodalmi stúdió működik: a Vörös Zászló Stúdió az azonos nevű beregszászi járási lap mellett, amely 10—12 beregi és ugcocsi kezdő író-tömörít, és a szövetség ungvári tagozata mellett létrehozott *Forrás Ifjúsági Stúdió* (tagjai főként egyetemi diákok).

A fórumok közül fontos helyet foglal el a Kárpáti Igaz Szó hetente megjelenő irodalmi oldala, a *Neon*. Átgondoltabb programmal és odaadóbb gondozással — egyedülvalósága folytán — egy sajátos irodalmi folyóirat szerepét is betöltheti. — A Kárpátontúli Ifjúság c. fordításos megyei lap a fordítandó ukrán irodalmi anyag helyett egy idő óta eredeti magyar írásokat közöl és fiatal költők bemutatására is vállalkozik. — Ugyanez mondható el a hetente háromszor megjelenő három járási lapról (*Vörös Zászló*, Beregszász, vegyes szerkesztőségű; *A Kommunizmus Zászlaja*, Nagyszőlős, fordításos; *A Kommunizmus Fényei*, Ungvár, fordításos). Munkájának nagyobb részét a magyarországi partnerkiadókkal közösen megjelentetett könyvek kontrollszerkesztése (szövegegybevetés) és az állandó kiadványok gondozása teszi ki. Állandó jellegű kiadványok: műsorgyűjtemény. Évente, illetve másodévenként jelenik meg 6—8 ív terjedelemben. A falusi műkedvelő egyesületek számára készül. Anyagának válogatását (ukránból és oroszról fordított egyfelvonásosok, versek, dalok, konferanszok, ritkán magyar eredeti írások) a megyei művelődési osztály végzeteti. — *Kárpáti Kalendárium*: 20—25 íves, 15—18 ezer példányban megjelenő, évkönyvszerű kiadvány. Népszerűségét kalendárium jellegének, a hazai és külföldi sajtó elismerését az igényes szerkesztésnek és figyelmet érdemlő publikációinak köszönheti. Az 1970-es szám 3 íves, az 1971-es 4 íves irodalmi melléklettel jelent meg. A melléklet beállítása kényszermegoldás. Tovább nem fejleszthető. *Körkép*: 1970-ben indult politikai, társadalmi és kulturális szemle, negyedévenként jelenik meg, egyenként 5 ív terjedelemben, 5000 példányban. Kizárólag fordításos anyagot közöl, de fejlődése egy irodalmi folyóirat felé mutat.

A Kárpátalján ma folyó, 1945 után a semmi talajáról indult irodalmi tevékenység csak úgy teljesezhetett irodalomná, hogy „felfedezte” saját előzményeit: évek munkájával számba vette és tisztázta a két világháború közötti kárpátaljai magyar irodalmat, s kisajátította annak haladó hagyományait; másrészt — a szovjet valóság felől indulva, s annak hordozójaként — megtette az első lépéseket az egyetemes nemzeti kultúra felé. Segíti ezen az úttan épülő-fejlődő kapcsolatait, az 1971-től magyarországi terjesztésre kerülő, illetve közösen megjelenő kiadványai, úgyszintén a határon túli magyar sajtóban számára megnyílt publikációs lehetőségek. Törekvéssé szerveződött az a természetes igénye, hogy mindazokhoz szólhasson, akikkel egy nyelven beszél. Sajátos helyzetéből eredő mondanivalója erősen hangsúlyos, és túlnő a szűkebb haza határain.